

ДЕТЕРМІНАНТИ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ

© Яценко М. М., 2014

Коротко поясненні першопричини правової поведінки, як способу індивідуального самовираження, погодження особи з нормами моралі та права, які побутують в суспільстві і є внутрішніми координаторами діянь індивіда, спираючись на соціальну та правову природу походження регулятивних норм.

Ключові слова: детермінанти, феномен, ноумен, абстрактний індивід, автономія, ціннісний стереотип, аналіз дійсності, "соціальне Я".

М. М. Яценко

ДЕТЕРМИНАНТЫ ПРАВОВОГО ПОВЕДЕНИЯ

Дается краткое объяснение первопричин правового поведения как способа индивидуального самовыражения, согласования лица с нормами морали и права, которые бытуют в обществе и являются внутренними координаторами действий индивида, опираясь на социальную и правовую природу происхождения регулятивных норм.

Ключевые слова: детерминанты, феномен, ноумен, абстрактный индивид, автономия, ценностный стереотип, анализ действительности, "социальное Я".

М. М. Yatsenko

DETERMINANTS OF LEGAL BEHAVIOR

This paper provides a brief explanation of the underlying causes of legal behavior, as a means of individual expression, individual agreement with the norms of morality and law that are prevalent in society and coordinators are internal acts of the individual, based on social and legal origin regulations.

Key words: determinants phenomenon, noumenon, abstract individual autonomy, value stereotype analysis of reality, "Social Me".

Постановка проблеми. Аналіз правової поведінки з точки зору характеристики у правовому і філософському осмисленні дає доволі широкий спектр можливостей для вирішення чи врегулювання проблемних питань, які стосуються поведінки людей в сфері регуляції нормативними актами певної галузі життя і загалом соціуму. Для того, щоб запобігти правопорушенням з боку деліктоздатних осіб, потрібно передусім корегувати їх діяння і уміло використовувати маніпуляційні техніки для створення передумов та побудови правового і демократичного суспільства.

Мета дослідження – пізнати першопричини явища поведінки як відображення свідомої волі і внутрішнього світу людини, а також способи і методи їх вивчення, моделі корегування поведінки чи регуляції поведінкових актів особи.

Стан дослідження. Дослідженням та вивченням детермінантів правової поведінки особи займалися та займаються видатні учені та мислителі, такі як Ден Си, ХуейШи, Гуньсунь Луна, Арістотель, Геракліт, Демокріт, Діоген, Емпедокл, Ксенофан, Піфагор, Фалес, Тома Аквінський, Вольтер, Томас Гоббс, Гуго Гроцій, Томас Кампанела, Джон Локк, Ніколо Макіавеллі, Жан-Жак-Руссо, Іммануїл Кант, Георг Гегель, Артур Шопенгауер, Йоганн Фіхте, В. В. Шишко, Г. С. Сковорода, П. Д. Юркевич, М. Н. Марченко, П. П. Сердюк, В. П. Малахов, М. І. Матузов,

І. А. Ільїн, С. О. Сарановська, С. А. Капітанський, В. В. Оксамитний, О. М. Балинська, В. А. Бачинін, Т. З. Герасимів, С. С. Сливка та ін.

Проте, незважаючи на велику кількість праць з означеної проблематики, варто відзначити, що детермінанти правової поведінки у сучасних умовах є досить дослідженим і вивченими.

Виклад основних положень. У сучасному світі кожна країна насамперед намагається побудувати правове суспільство, тобто таке суспільство, в якому реалізований принцип панування права, де усі суб'єкти підпорядковуються праву не за примусом, а за переконанням, правова реальність, що існує в суспільстві, дозволяє їм безперешкодно виражати свою думку, приймати власні рішення, почувати себе самостійними і незалежними. Само правове суспільство є ідеальним типом для формування правової поведінки особи, що є виразом поєднання волі людей і держави, як найвищої форми організації суспільства [1, с. 140].

Явище правової поведінки як феномен усвідомлення, так і наслідок ефективної соціально-правової політики, є основним рушієм прогресу суспільства, державо - і правотворчості.

Правова поведінка у вузькому розумінні – це сукупність вчинків у вигляді дій чи бездіяльності, які мають соціальне значення, регламентуються нормами права і зумовлюють правові наслідки. У широкому трактуванні правова поведінка – це дії людей, які регулюються суспільними і правовими нормами, і за порушення яких настає відповідальність у вигляді негативних наслідків. Враховуючи зміст вчинку, правову поведінку можна поділити на два види: правомірну і неправомірну. Основні ознаки правової поведінки зводяться до того, що вона:

1) регулюється нормами права і має нормативно визначений діапазон можливостей та методів регуляційного впливу;

2) має наслідки: юридичні і соціальні. Тобто за неї завжди настає відповідальність;

3) виражається у формі діяння;

4) має значення для суспільства і може розцінюватися як соціально корисна, індиферентна, або соціально шкідлива;

5) є феноменально-ноуменальним наслідком прояву особистості [5, с. 185].

Якщо правова поведінка є наслідком, то вона має мати і свої детермінанти, тобто причини, умови, підстави. Такими причинами вчені різних країн визнають насамперед саме внутрішній світогляд людини, її сутність, і нормативно-правовий механізм регуляції суспільства та поведінки у ньому.

Основними чинниками, які впливають на поведінку особи, напевне, потрібно вважати мораль, сім'ю, віру, культуру, існування можливості вибору, світогляд, мотивації, страхи, бажання, самовизначення і самовираження, стиль, спосіб, умови і рівень життя, освіченість і обізнаність, дійсність, внутрішньоособистісні переконання і цінності, форми і способи владного дозволу і примусу, методи контролю свободи людини, організацію суспільства, колектив, суспільні орієнтації і установки, та, мабуть, найосновніше – інтелект і воля. Їх ще можна умовно поділити на дві групи:

1) внутрішні;

2) зовнішні.

Внутрішніми причинами потрібно вважати саме усвідомлення особою значення своїх дій, якість сприйняття норм як соціальних, так і правових, їх трансформацію через суб'єктивне оцінювання та вираження у формі дій у суспільстві. Такий спосіб вираження може набути як правомірного, так і неправомірного характеру [12, с. 73].

Зовнішніми причинами, мабуть, потрібно вважати саме норми правової системи та соціально правової політики в країні, яка виступає як регулятор суспільних відносин у різних сферах його життя. Але не завжди нормативні акти містять в собі ті норми, які є прийнятними для індивіда, для його моделі світобуття та існування [12, с. 73].

Закони і підзаконні нормативно-правові акти, державна політика, показники процвітання та забезпечення членів суспільства якісним рівнем життя та можливість задоволення своїх потреб, не виходячи за межі правового обов'язку, є основними інструментами зовнішнього способу становлення поведінки суб'єкта.

Вони взаємопов'язані із зовнішніми причинами, і в поєднанні трансформуються в модель діяння особи.

За Т. Гоббсом, людина – абстрактний індивід, який керується виключно своїми інтересами, мотивами, особистою розсудливістю, прагненням до самозбереження і щастя. Таке твердження не достатньо розгорнуте, бо зводить людину до імморального розумного егоїста [2, с. 108].

Вихідним пунктом, на мою думку, є вчення І. Канта про людину, як про моральну істоту, яка принципово здатна стати “паном самому собі” і йому не потрібна зовнішня опіка під час здійснення ціннісно-нормативного вибору. Це означає, що автономія, чи здатність бути “самому собі господарем”, виступає вихідним і основним значеннєвим моментом правової поведінки. Образ морального індивіда пов’язаний з ідеальною моделлю ментальності об’єкта владного впливу, яка формується з належного усвідомлення нормативно-ціннісного пріоритету та механізму орієнтованості. І для того, щоб скласти логічний ребус детермінації поведінки, потрібно почати з найближчого, що є в кожного з нас – з сім’ї. Саме вона є основою держави, бо дає їй міцний фундамент суверенності і генерує нових членів суспільства для його розвитку та існування в ньому [13, с. 94].

Кістяк світобачення в людини формується з народження і прививається з молоком матері. Саме у сім’ї прищеплюються ті норми суспільного порядку, які існують в суспільстві. В родині маленький член суспільства вбирає через принципи психологічного копіювання модель поведінки від своїх батьків.

Сім’я – основа суспільства, і саме тут починається пізнання моралі як зовнішньої, так і побудова її внутрішніх психологічних установок, формування характеру. В подальшому важливу роль відіграє належний рівень освіти і культури, як від садочка, так і до ВНЗ, якість і повнота якого допомагає розвивати розумово-логічні можливості, усвідомлення себе в цьому світі, формування і збагачення наявного інтелектуального арсеналу [6, с. 45].

Також не останнє місце в причинах поведінки відіграє суспільство, його групи, в яких перебуває індивід. Що переймає під впливом соціалізації, як веде себе, якими якостями збагачується, а які відкидає, як виражається, які пріоритети будує, чим послуговується в дорозі до досягнення цілі чи результату?

Мабуть, найважливішим результатом становлення особистості має бути чітко виражена самостійність особи у здатності приймати рішення і нести за них відповідальність. Але такого не можна досягти, коли суб’єктивно не буде сформований тверезий глузд, стійка морально-правова позиція, ментальність, побудована в результаті раціонально-логічних аналізів дійсності, і вираження їх через соціально допустимі діяння [10, с. 101].

Усе це називається свідомістю, або “внутрішнім Я”, і буває воно індивідуальним і соціальним та виступає причиною і наслідком поведінки.

Але правова поведінка як вираження дійсного через уявне поділяється на правомірну і неправомірну [14, с. 240].

Правомірна поведінка – це форма реалізації суб’єктивних прав і обов’язків, втілення правових настанов у життя, соціально допустима і бажана, з огляду на інтереси суспільства, поведінка індивідуальних чи колективних суб’єктів. Вона є дотриманням соціальних та юридичних норм, що існують у суспільстві.

Правила поведінки, загально визначені для усіх учасників суспільних правовідносин, є інструментом впливу на діяння суб’єктів широкого кола.

Вони містять чітку вказівку на можливість допустимої поведінки особи та наслідки у вигляді застосування санкцій негативного характеру до неї.

Дотримання таких правил є показником усвідомлення особою свого соціального становища на даний час, і можливістю зміни такого становища у формі негативних змін. Факультативною ознакою, яка характеризує правомірність діянь, є також дотримання норм суспільної поведінки та моральних засад існування його членів, бо такі правила і є фундаментом правової системи, що побутує в країні [8, с. 51].

Неправомірна поведінка є протилежністю до правомірних діянь, і є неприйнятною та не допустимою у соціальному середовищі, карається наслідками у вигляді юридичної відповідальності

та застосування негативних санкцій різного характеру. Саме існуючі норми моралі і права є тими границями, через які переходити вважається не прийнятно і не дозволено з боку держави та соціуму. Причинами такого явища є асоціально сформована особистість внаслідок невдалого виховання, неякісного рівня життя в державі чи об'єктивних несприятливих умов, які настають для індивіда внаслідок найрізноманітніших обставин [9, с. 93].

Влада, що є найнятими менеджерами для управління країною, нормами закону регулює життя у тому самому ж суспільстві, в середині нього та на міжнародній арені. І для нормального існування, як сказав Платон: “В державі повинен бути суворий поділ праці, кожен має знати своє місце і виконувати свою справу, а всім цим має керувати міцний правопорядок” [7, с. 72].

У словах мислителя міститься вказівка на те, що держава повинна дбати про свій народ, адже саме гідний високий рівень життя, низький рівень безробіття, розвинена інфраструктура, домінація закону і справедливості, відсутність бюрократичних пасток, якісно ефективна соціальна політика та забезпечення населення не тільки необхідним, але й бажаним, характеризує країну, як правову державу.

Та для того, щоб вибудувати таку ідеальну форму зовнішнього вираження ества людини через її діяння, треба створити модель маніпуляції її внутрішньою сутністю, яка б знайшла своє вираження у діяльності державного владного апарату. Потрібно насамперед через свідомість впливати на формування правосвідомості, а свідомість, як діамант, спочатку потрібно очищати пізнанням, шліфувати емпіричним досвідом і виражати осмисленим розумінням буття та реалій [11, с. 82].

Потрібно вдало поєднувати на практиці механізм мотивації позитивної (активної чи пасивної) поведінки, яка ніби дотично спонукала б суб'єкта оцінити ризик втрати блага, яке він має на цей час, внаслідок свого майбутнього діяння. У людини повинен домінувати розсудок, викликаний аналізом можливих наслідків, і страх втратити існуюче матеріально-правове і соціальне становище якоюсь мірою. Це має бути виразом вдалої інформаційно-правової політики держави. Але не тільки це впливає на діяння, бо коли є відчуття поваги до правил суспільної поведінки, закріпленої у правових нормах, які унаслідуються усіма суб'єктами, включається стадний інстинкт природи індивіда, і небажання вирізнятись стримує волю до негативної дії. “Соціальне Я” будується тоді, коли рівень забезпеченості життя є середнім чи вищим від середнього, а правова політика є доволі вдалою, бо під час її формування та становлення враховані суспільні інтереси, які засновані на ментальності та соціально-економічних потребах людей. В індивіда має бути усвідомлене бажання поступати так, як це потрібно йому, але при цьому повинен враховуватись критерій причинно-наслідкового зв'язку і розуміння наслідків [1, с. 187].

Державна політика у сфері соціального управління є другим і основним визначальним чинником, правильність, ефективність і якість якої впливає на формування правової поведінки суб'єкта [3, с. 204].

Висновки. Правова поведінка особи – це вираз внутрішньої волі і прагнень індивіда, які обмежені нормативною регуляцією і обов'язком вчиняти відповідно до існуючих норм поведінки, які встановлюються як в самому суспільстві, незалежно від держави, так і її нормативною волею.

Але вчинки індивіда, з яких і складається сама його поведінка, не завжди відповідають нормам і вимогам існуючого соціально-правового порядку співіснування. Усе пояснюється тим, що кожен з нас наділений свідомістю і волею, які і диктують нам наш вибір, залежно від зовнішніх подразників, що впливають на особу.

Кожен сам обирає модель поведінки, потрібен лише достойний вибір [12, с. 103].

1. Бачинін В. А. *Філософія права: підруч.* – К.: “ІнЮре”, 2003. – 407 с. 2. Гормач М. І. *Філософія: підруч. для вищої школи.* – Харків: “Прапор”, 2004. – 385 с. 3. Данильян О. Г. *Філософія прав: підруч.* – Х.: Право, 2009. – 208 с. 4. Крем'як В. Г., Ільїн В. В. *Філософія: мислителі, ідеї, концепції.* – К., 2005. – 593 с. 5. Молдован В. В. *Правознавство // Юридична література.* – К.:

“ІнЮре”, 2011. – 341 с. 6. Настасяк І. Ю. Соціологія права: навч. посіб. / І. Ю. Настасяк. – Львів: ПАІС, 2008. – 196 с. 7. Олійник Ю. А. Теорія держави і права України / Ю. А. Олійник. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 179 с. 8. Савчин М. В. Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки / М. В. Савчин. – К.: Юніверс, 2007. – 327 с. 9. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки / М. В. Савчин. – К.: Юніверс, 2008. – 351 с. 10. Уотсон Дж. Б. Психологія как наука о поведени / Дж. Б. Уотсон. – М.: Центр, 2003. – 418 с. 11. Хазратов Н. В. Психологія відносин особистості й держави: монографія / Н. В. Хазратов. – Луцьк: Вежа, 2004. – 276 с. 12. Цимбалюк М. М. Онтологія правосвідомості / М. М. Цимбалюк. – К.: Атіка, 2008. – 410 с. 13. Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень / Ф. П. Шульженко, Т. Г. Андрусак. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 514 с. 14. Юнг К. Психологія безсознательного / К. Юнг. – М.: Центр, 2009. – 391 с. 15. Юркевич П. Історія філософії права / Памфіл Юркевич. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2001. – 751 с.